

Dette værk er downloadet fra Danskernes Historie Online

Danskernes Historie Online er Danmarks største digitaliseringsprojekt af litteratur inden for emner som personalhistorie, lokalhistorie og slægtsforskning. Biblioteket hører under den almennyttige forening Danske Slægtsforskere. Vi bevarer vores fælles kulturarv, digitaliserer den og stiller den til rådighed for alle interesserede.

Støt Danskernes Historie Online - Bliv sponsor

Som sponsor i biblioteket opnår du en række fordele. Læs mere om fordele og sponsorat her: <https://slaegtsbibliotek.dk/sponsorat>

Ophavsret

Biblioteket indeholder værker både med og uden ophavsret. For værker, som er omfattet af ophavsret, må PDF-filen kun benyttes til personligt brug.

Links

Slægtsforskernes Bibliotek: <https://slaegtsbibliotek.dk>

Danske Slægtsforskere: <https://slaegt.dk>

DEN KØBENHAVNSKE SKOLE

1840-1940

Af

AXEL HOLM

KONTORCHEF I KØBENHAVNS STATISTISKE KONTOR

Særtryk af »København 1840-1940«, udgivet af

Københavns Borgerrepræsentation

Christianshavns Skole
Afd. Prinsessegade 54
København K.

KØBENHAVN

FR. BAGGES KGL. HOFBOGTRYKKERI

1941

DEN KØBENHAVNSKE SKOLE

SKOLEVÆSENET OMKRING 1840

Det formelle Grundlag, hvorpaa det københavnske Skolevæsen i 1840 var organiseret, var *Reglementet for Almue- og Borgerskolevæsenet i København af 29. Juli 1814*. Det kan egentlig ikke siges, at de Krav, som dette Reglement stillede til Skolen, var smaa eller at det Endemaal, der sattes for Skolens Arbejde, var ringe. Det hedder saaledes i Reglementet, »at Børnene ved deres Sjæls- og Legemskræfters rigtige Udvikling kunne dannes til gode, oplyste og arbejdsomme Mennesker og Borgere og til den Ende tidligen hindres fra Lediggang og Laster, vænnes til Sædelighed og Orden og anføres til saadanne Kundskaber og Færdigheder, som ere nødvendige for Mennesket og Borgeren, bør være Øjemedet, hvorefter Undervisningen i Skolerne og alle Øvelser i samme maa indrettes«.

Baggrunden for Reglementet af 1814 var en fuldkommen Mangel paa Organisation af det københavnske Skolevæsen. Foruden talrige private Skoler havde der af offentlige Skoler været Fattigvæsenets og Militærets Skoler samt de saakaldte Kirkeskoler, men derimod ingen egentlige Kommuneskoler, og det er saadanne, Reglementet forsøger at skabe gennem Oprettelsen af en *Direktion for Almue- og Borgerskolerne*, under hvilken samtlige Stadens Skoler — undtagen de lærde Skoler — skulde henlægges. Tilsynet med Fattigskolerne, Kirkeskolerne og Privatskolerne frembød ikke større Problemer. Hovedopgaven blev at skabe nye kommunale Skoler, de saakaldte *Sogneskoler*.

Men det kan roligt siges, at det ikke lykkedes at skabe et blot nogenlunde forsvarligt kommunalt Skolevæsen paa Grundlag af Reglementet af 1814. Kritikken mod Skolevæsenets Tilstand kom stærkt frem i Begyndelsen af 1830'erne¹⁾ og foranledigede Nedsættelse af en Kommission i 1834.

Hovedpunkterne i denne Kritik, der, selv om der gennemførtes visse Forbedringer i et Par af Sognene i Slutningen af Trediverne, alligevel kan staa som et gyldigt Udtryk for Forholdene omkring 1840, kan sammenfattes saaledes.

Først og fremmest var der den for et Skolevæsen fundamentale Mangel, at der ganske manglede *Undervisningslokaler* til de Børn, der søgte den nye kommunale Skole. I Reglementet af 1814 hed det ganske vist, at dersom de nuværende Skoler i Sognene ikke kunde modtage alle Børnene, burde nye Skoler oprettes »saa snart ske kan«.

¹⁾ Af størst Betydning var den af daværende Kapellan ved Trinitatis Kirke, senere Biskop P. C. Stenersen Gad i *Maanedsskrift for Litteratur* i 1833, S. 910 f. anonymt offentliggjorte Afhandling om Almue- og Borgerskolevæsenet i København.

Den første Skole, som Københavns Skoledirektion oprettede i 1819 efter den indbyrdes Undervisnings Princip (efter Skolens engelske Organisator kaldet den Lancasterske Skole), var »Bredgadens Prøveskole for den indbyrdes Undervisning«. Ovenstaaende Billede er taget fra *J. W. Bruun: Den Lancasterske Skoleindretnings Historie, Kbhvn. 1820*, der angiver det som »Perspectivisk Forestilling af en dansk Lancastersk Skole for 100 Discipler« og oplyser, at Gulvets og Inventarets Maal er ganske efter den ovenfor nævnte Prøveskole. Til højre staar Læreren, der med sin Hjælper ved Siden dirigerer Eleverne, der i Kor læser op af de paa Væggene anbragte Læsetavler.

Men dette tillod de økonomiske Forhold ikke i disse Aar, og det maa i det hele taget holdes Skoledirektionen til Gode, at det, selv om den gjorde Forsøg paa at forbedre Forholdene, var umuligt for den at skaffe Penge. Man hjalp sig paa den Maade, at de enkelte »kommunale« Lærere lejede et Skoleværelse i et eller andet Privathus, hvor det gjaldt om, at Lejen var saa lav som mulig og ikke om, at Lokalet var egnet med Hensyn til Plads, Lys og Luft. Kan man tro en i 1853 givet Fremstilling¹⁾, var det nemlig Praxis, »at der til Leje af et saadant Lokale (d. e. Værelse) indrømmedes Læreren 100 Rbd. aarlig; kunde han nu faae et Hul for 40 Rbd., som af Tilsynshavende blev befundet brugbart, puttede han de 60 Rbd. i sin egen Lomme«.

Det kan derfor ikke undre, at det i Skolevæsenets Beretning for 1847²⁾ i Forbindelse med Argumentationen for Oprettelse af egne Skolebygninger om disse Skolelejligheder hedder: »Disse Lejligheder, der jævnlig skiftedes og maatte tages, som de kunde faaes, vare som oftest højst maadelige med Hensyn saavel til selve Værelset som til de ydre Omgivelser — smaa og urenlige Gaardspladse, slette og smudsige Opgange, uhyggeligt Naboskab o. desl.«.

¹⁾ I Tidsskriftet »Skolens Reform«, 1853, S. 561.

²⁾ S. 24.

Endnu i 1844 var Sogneskolernes ialt 2.929 Børn fordelt paa 43 Skoler, der havde Lokaler 24 forskellige Steder i Byen.

For at afhjælpe Lokalemangelen, der i de første Aar efter 1814 havde medført, at man ikke modtog Børn i Skolerne før det fyldte ellefte, senere dog det tiende Aar, etablerede man *Aftenskoler* i lejede Lokaler, og en Del Børn blev »tinget ind« hos private Skolebestyrere.

At især Aftenskoleundervisning var uheldig for Børnene, siger sig selv; mange af dem havde, inden de kom i Skole, været paa Arbejde hele Dagen. Hertil kom, at der ikke i Aftenskolerne fandtes nogen Klassedeling af Børnene, en Skole var lig en Klasse uden Hensyn til Børnenes forskellige Alderstrin, medens Reglementet af 1814 havde bestemt, at der skulde være 3 Hovedklasser.

Fra ca. 1820 bedredes Forholdene noget ved Indførelsen af den saakaldte *indbyrdes Undervisning*. Denne Undervisningsmetode bestod kort sagt i, at Eleverne, inddelt i forskellige Hold, under Ledelse af en Lærer, der havde Bistand af et vist Antal Hjælpere og Bihjælpere blandt Eleverne, i Kor læste op af de paa Væggene ophængte Tabeller: Læsetabeller, Skrivetabeller, Regnetabeller o. s. v. Ved denne Læsen »op ad Vægge og ned ad Stolper« kunde en Lærer klare omkring 100 Elever i en Klasse.

De *Lærerkrafter*, der virkede i Skolerne, opfyldte taget som Helhed langt fra de Krav, der maatte stilles til denne betydningsfulde Gerning. Om Hovedstadens Lærere og Lærerinder hedder det saaledes i 1833¹⁾: »Lærerstanden erholder endnu stedse sine Medlemmer fast fra alle andre Stænder, uden Forberedelse og Dannelse til Undervisningsfaget; en kummerlig Existence ved at undervise er jevnlig den sidste Tilflugt for de forskjelligste Mennesker, hvis tidligere Livsplan er forstyrret. At undervise Børn, at forestaae en Skole, dertil tiltroer næsten Enhver sig Indsigt og Duelighed, som ikke hører til den laveste Arbejdsclassen«.

Men naar der ses paa de *Lønninger*, der blev givet Lærerne, forstaar man, at det ikke var bedre bevendt med Kvaliteten. Ved de egentlige Kommuneskoler lønnedes en Lærer ved Aftenskolerne saaledes med 12 Rd. maanedlig for 15 Timer om Ugen og ved Dagskolerne med 15 Rd. om Maaneden for 18 Timer ugentlig. Hertil kom, at de gamle Lærere kun meget vanskeligt kunde opnaa Pension, og i alt Fald var den meget ringe, mindre end en Trediedel af den i Forvejen usle Løn.

Med Hensyn til Betalingen for Undervisningen udtales det i 1814-Reglementet, at Skoledirektionen skulde fastsætte *Skolepenge* for de Børn, hvis Forældre havde Evne til at betale, men det var — forstaaeligt nok — kun et minimalt Beløb, der kom ind. I 1841 saaledes kun ca. 3.000 Kr. Det var altsaa Kommunen, der bar Udgiften til Skolen, men af den foranstaaende Fremstilling vil formentlig forstaaes, at det ikke var store Penge, der ofredes paa Skolevæsenet.

Under Skoledirektionens Tilsyn hørte som foran nævnt ogsaa Fattigskolerne, Kirkeskolerne og Privatskolerne.

Om *Fattigskolerne*, hvortil Opfostringshuset den Gang henregnedes, henvises til den udførligere Fremstilling om Forsørgelsesvæsenet S. 218 f.

¹⁾ Hos Stenersen Gad, S. 920.

Kirkeskolerne stammede fra Begyndelsen af det 18. Aarhundrede og var oprettet ved privat Initiativ og ved private Midler. De stod aabne for fattige Børn — udenfor Fattigvæsenet — og Undervisningen var gratis for de fleste Børn. Skolerne styredes faktisk hver for sig helt selvstændigt af de respektive Bestyrelser eller Kurateller. Undervisningen i disse Skoler stod næppe heller synderlig højt. Størst Vægt blev der lagt paa Sangundervisningen, fordi Skolernes Elever siden 1797 havde besøgt Kirkesangen (heraf formentlig Skolernes Navn), der tidligere var udført af Latinskolens Dreng. I 1844 var der i de 6 Kirkeskoler ialt 592 Elever.

Af *ikke-offentlige* Skoler, som bestod ved *egne Midler*, var der i 1844 en halv Snes Stykker med godt 500 Elever. Heraf havde Vajsenhusets Skole, der var oprettet i 1727 for forældrelose Børn, og som indtog en anerkendt Stilling, godt 200 Børn, og de 2 mosaiske Friskoler havde ca. 140 Børn.

Endvidere var der 13 Skoler med ialt knap 1.700 Elever, der *for en Del bestod ved egne Midler eller Understøttelse af Selskaber*. De største her var Efterslægtsselskabets Skole med knap 300 Elever, der egentlig burde henregnes under de højere Skoler, jfr. nedenfor, og »Gratistskolen«¹⁾ med knap 200 Elever. Til denne Gruppe hører ogsaa Magistratens Blegdamsskole, der oprettedes i 1761 for at afhjælpe Skolemanglen udenfor Stadens Nørre- og Østerport. Skolen oprettedes til at begynde med alene ved private Bidrag fra Magistratens Medlemmer, den havde i 1844 ca. 80 Elever. Som »Pendant« til denne Skole oprettedes i 1773 De 32 Mænds Skole, bestemt for fattige Borgerbørn i København. Denne sidste Skole nedlagdes i 1841 og hører saaledes ikke hjemme i det her behandlede Tidsrum.

At de egentlige *Privatskoler, der alene bestod ved Elevernes Bidrag*, under de foran beskrevne Forhold paa sin Vis havde gode Vilkaar, er forstaaeligt. Men desværre medførte disse Forhold ogsaa, at Privatskolerne pædagogisk set forfaldt. Ifølge 1814-Reglementet skulde enhver, der nedsatte sig som Skolebestyrer, godtgøre sin Duelighed, eventuelt gennem Afholdelse af en Prøve. Men den herskende Skolemangel gjorde desværre denne Bestemmelse ret illusorisk. I Betænkningen fra den foran nævnte Kommission af 1834 hedder det saaledes: »Prøvens Strenghed beror ikke sjældent paa, hvor vidt der haves Trang i et Sogn til flere Skoler, eller om dette deraf har et tilstrækkeligt Antal. I Almindelighed er Prøven let; den beviser derfor meget lidt. Ikke sjældent have Personer, som have prøvet deres Lykke paa forskellige Veje i Livet, til sidst troet at kunne finde deres Ophold ved Oprettelse af en Skole«.

Antallet af Privatskoler steg derfor ogsaa stærkt; medens der saaledes i 1814 kun havde været 90 Skoler, var der i 1844 ikke mindre end ca. 140 egentlige private Skoler med tilsammen ca. 4.700 Børn, og denne Stigning havde altsaa fundet Sted samtidig med, at der var oprettet de foran nævnte 43 Sogneskoler med ca. 3.000 Børn.

Helt udenfor Skoledirektionens Tilsyn stod endelig *de militære Skoler* — Søetatens Skoler og Garnisonsskolerne — der i 1844 omfattede 1.200 Børn, og *de lærde Skoler* med 645 Børn. Af de lærde Skoler, d. v. s. de, der forberedte til Eksamen Artium,

¹⁾ Oprettet i 1776 paa Initiativ af Agent Holck »for honette, men evneløse Folks Børn«, d. v. s. Børn af Forældre, som havde kendt bedre Dage, saa at de ikke gerne vilde lade deres Børn gaa i de offentlige Skoler.

var kun een Statsskole, nemlig den gamle Vor Frue latinske Skole — *Metropolitanskolen* — denne havde omkring 1840 ca. 90 Elever. De øvrige Skoler var alle private, og de betydeligste var Borgerdydskolen i København med ca. 135 Elever, Borgerdydskolen paa Christianshavn med ca. 130 Elever og den maaske mest ansete Privatskole: Det von Westenske Institut med ca. 105 Elever.

Til de højere Skoler vil det dog af Hensyn til den senere officielle Gruppering, der ogsaa herunder medtager de Skoler, der førte Eleverne frem til den almindelige Forberedelseksamen, være vigtigt at medregne 4 Realskoler¹⁾, der i 1844 tilsammen havde knap 800 Elever, saaledes at de højere Skoler ialt kommer op paa ca. 1.400 Elever, alle Drengene.

Aarsagerne til den sørgelige Tilstand, hvori det københavnske Skolevæsen omkring 1840 befandt sig, og som faktisk betød, at Reglementet af 1814 ikke var blevet gennemført, kan selvfølgelig være adskillige, saasom Tidernes daarlige økonomiske Forhold, manglende Interesse og Forstaaelse hos Skoledirektionens og Skolekommissionernes Medlemmer for den betydningsfulde Opgave, de skulde varetage, og ogsaa manglende Forstaaelse hos Forældrene af Skolens Betydning, men adskillige af Manglerne kunde formentlig være afhjulpet, saafremt *Skolevæsenets administrative Ordning* havde været opbygget efter rationelle Linjer. Men hele Skolevæsenets omfattende Administration var i Hænderne paa Skolekommissionerne og den kgl. Skoledirektion, og der fandtes faktisk ikke noget egentlig fagligt, administrativt Personale.

Skolekommissionerne, hvoraf der var 12: 1 for hver af Byens 6 Sogne, 1 for Vesterbro og 1 for hver af de ikke-lutherske Menigheder, bestod af Menighedens Præster og nogle verdslige Medlemmer, valgt af Skoledirektionen. Kommissionen skulde føre Tilsyn med, at Skoleundervisningen i Sognet foregik i Overensstemmelse med Reglementet. Men da der ikke fandtes nogen egentlig Leder — Inspektør — for de enkelte Skoler, vil det sige, at Skolekommissionen og i første Række Formanden — Sognepræsten — fik meget administrativt Arbejde. Da imidlertid Sognepræsterne lige saa vel som de andre Kommissionsmedlemmer havde deres egentlige Embedsgering eller borgerlige Erhverv at passe, er det forstaaeligt, at det var begrænset, hvor megen Tid de kunde ofre paa Skolernes Administration og Tilsynet med Undervisningen.

Hertil kom, at Overtilsynet, der skulde øves af *Skoledirektionen*, var meget lidt bevendt. Direktionens Medlemmer²⁾ havde som Overpræsident, Borgmestre og Embedsmænd alle deres Hovederhverv andetsteds, og der fandtes heller ikke her nogen administrativ Leder — Skoledirektør — for Skolevæsenets Centralstyrelse. Bidragende til at svække Direktionens Interesse for Arbejdet var formentlig ogsaa, at den — trods Prædikamentet kongelig — faktisk ikke havde stor reel Myndighed. For Skolevæsenets Vedkommende som for de andre mere betydende kommunale Anliggender var det i Virkeligheden Danske Kancelli, der havde den egentlige Magt. Kancelliets

¹⁾ Disse Skoler var Efterslægtsselskabets Realskole, der foran er henført til Skoler, der understøttedes af Selskaber, samt Maribos, Friis's og Petri Drengerealskoler.

²⁾ For Skoledirektionens S sammensætning var der ikke givet nærmere Regler ved Reglementet af 1814, men den Kommission, der havde udarbejdet Forslaget til Reglementet, fortsatte som Direktion.

Godkendelse skulde indhentes paa praktisk talt alle Direktionens Beslutninger, f. Eks. skulde en Række Udgiftsposter, selv saa smaa som paa 5 Rd., approberes af Kanceliet, og særlig lydhor overfor Direktionens Ønsker var Regeringen ikke.

Paa Grundlag af den foran nævnte Kommissions Arbejde fremkom *Anordningen af 20. Marts 1844*, der først formelt blev ophævet ved Loven af 1933, men som i Aarenes Løb paa afgørende Punkter var blevet reelt ændret ved Kommunalbestyrelsesbeslutninger og administrativ Praksis.

UDVIKLINGEN SIDEN 1844

Om *Skolevæsenets Centralledelse* siger *Anordningen af 1844*, at samtlige Skoler i København — undtagen de, der hørte under Militæretaten eller havde den egentlige lærde Undervisning til Formaal — skulde staa under Overbestyrelse og Overopsyn af *Direktionen for Almue- og Borgerskolevæsenet*. Denne Direktion skulde bestaa af Overpræsidenten, Stadens 2 Provster, et Magistratsmedlem valgt af Kongen og 2 Borgerrepræsentanter. Endvidere fik en af Kongen udnævnt administrerende Direktør Sæde i Direktionen.

Efter den kommunale Forfatningsreform af 1857 foretoges der ved *Lov af 29. December 1857* Forandring i Direktionens S sammensætning, saaledes at den fremtidig skulde bestaa af Overpræsidenten som Formand, den Borgmester, under hvem Skolesagerne var henlagt, og en af Stadens Provster eller Sognepræster, beskikket af Kultusministeren.

Efter *Loven om Folkeskolens Styrelse og Tilsyn af 20. Maj 1933 og Loven af 18. Marts 1938* om Ændring af Kommunens Forfatning bestaar Skoledirektionen nu af Borgmesteren og Raadmanden for Magistratens 1. Afdeling, den første som Formand, 4 Medlemmer valgt af Borgerrepræsentationen og 3 Medlemmer valgt af og blandt Forældreraadene — altsaa nu udelukkende Repræsentanter for Kommunalbestyrelsen og Forældrene.

Uden iøvrigt at komme ind paa rent administrative Forhold skal kun fremhæves det rent principielle Forhold, at det er Skoledirektionen, der som hidtil har Overledelsen og Overtilsynet med Kommunens Skolevæsen, men at det er Kommunalbestyrelsen — altsaa efter 1938 Borgerrepræsentationen — der træffer Bestemmelse i alle Sager vedrørende Skolevæsenets Økonomi; det er endvidere Kommunalbestyrelsen, der skal stadfæste Kommunens Skoleplan og Undervisningsplan, til hvilke Skoledirektionen udarbejder Forslag, og endelig vedtager Kommunalbestyrelsen Planer og Overslag vedrørende Opførelse og Ombygning af Skolebygninger.

Oprettelsen af *Skoledirektørembedet* var maaske det mest betydningsfulde ved Reformen i 1844. Medens der i den gamle Direktion, som foran omtalt, ikke havde været nogen egentlig Sagkundskab repræsenteret, saa skulde Skoledirektøren være »en i Undervisningsfaget kyndig og erfaren Mand«, og han skulde »henvende sin særdeles Opmærksomhed paa, hvad som maatte tjene til Skolevæsenets Forbedring, og derom gjøre Andragende til Direktionen«.

Skoledirektørstillingens Betydning afgang selvfølgelig i høj Grad af den Personlighed, der kom til at staa i Spidsen for Skolevæsenet. Københavns første Skoledirektør blev den tidligere Bestyrer af Det v. Westenske Institut *V. A. Borgen*, og hele den Nyorganisation, der gennemførtes i hans Embedsperiode, der varede til 1859, da han udnævntes til Kultusminister, viste, at det var den rigtige Mand, der var kommet i Spidsen for Byens Skolevæsen.

Fremstillingen af dettes Udvikling, der selvsagt her kun kan omfatte Hovedtrækene, falder naturligt i to Afsnit: A) De offentlige Skoler og B) Privatskolerne.

A. DE OFFENTLIGE SKOLER

I 1844 gik der i de 43 Sogneskoler ialt 2.929 Børn og i de 7 Fattigskoler (inkl. Opfostringshuset) ialt 931 Børn, altsaa tilsammen i Kommunens Skoler 3.860 Børn. Men af Hensyn til den senere Udvikling vil det være rigtigst ogsaa at medregne 592 Børn i de 6 Kirkeskoler¹⁾ og 1.198 Børn i de militære Skoler²⁾ til Kommuneskolebørnene, hvorefter disses samlede Tal bliver 5.650. Da dette Tal ogsaa omfatter Børn over og under den undervisningspligtige Alder, der efter 1844-Anordningen gik fra 7 Aarsalderen — mod tidligere 6 Aarsalderen — og til Konfirmationen, og da der i København ialt var ca. 17.000 Børn i den undervisningspligtige Alder, kan det anslaaes, at kun ca. 30 pCt. af de undervisningspligtige Børn den Gang gik i Kommuneskoler o. lign. Skoler³⁾, i 1939 var det tilsvarende Tal ca. 92 pCt.

En af de første Opgaver, der maatte løses af den nye Skoledirektion, var en Omorganisation af Sogneskolevæsenet eller med andre Ord Udformningen af en rationel *Skoleplan*.

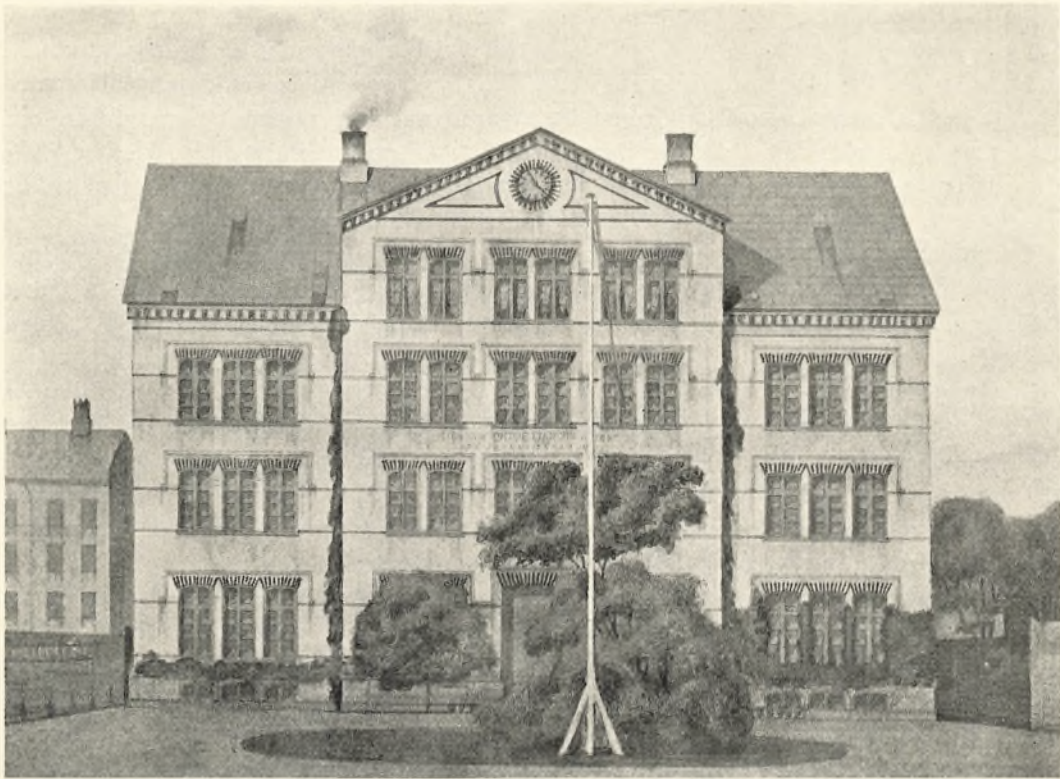
Anordningen af 1844 bestemte, at der i hvert Sogn burde være et tilstrækkeligt Antal *Betalingsskoler* og de nødvendige *Friskoler*, og denne Søndring kom til at danne Udgangspunktet for den kommunale Skoles Opbygning. Reglen skulde være, at Forældrene betalte for Børnenes Undervisning — i 1876 blev Beløbet fastsat til 1 Kr. maanedlig, heraf Navnet Kroneskoler — kun hvis Forældrene erklærede ikke at kunne betale, skulde Børnene optages »i særegne Friskoler, der for Fremtiden aldeles afsondres fra dem, i hvilke Betaling erlægges«. Da Fattigskolerne ophævedes i 1875 optoges Eleverne i Friskolerne.

Som Led i Bestræbelsen for at fjerne de Skel mellem Børnene, der alene hvilede paa Forældrenes økonomiske Stilling, nedlagdes Betalingsskolerne fra 1. April 1915. Der var forud for Nedlæggelsen 13 Betalingsskoler med 15.100 Elever mod 32 Friskoler med 40.000 Elever, men det maa bemærkes, at Kommunen i Aarene forud fortrinsvis havde oprettet Friskoler.

¹⁾ Se nærmere S. 18.

²⁾ De militære Skoler, Garnisonsskolerne og Søetatens Skoler, blev ophævet i henholdsvis 1868 og 1872, og Børnene overførtes til Kommuneskolerne.

³⁾ Af de øvrige Børn gik de 7.500 i højere Skoler eller private, eksamensløse Skoler, og endelig var der ca. 4.000 Børn, der ifølge de til Forældrene udsendte Skoleskemaer enten angaves at faa Undervisning hjemme eller slet ingen Undervisning at faa.

Sølgades Skole omkring Midten af det forrige Aarhundrede.

Anordningen af 1844 indeholdt ogsaa en Bestemmelse om, at der efterhaanden skulde anskaffes og indrettes *Skolebygninger* i hvert Sogn. Denne Bestemmelse viste sig imidlertid at være hindrende for en til Bunds gaaende Nyordning af Skolevæsenet, og allerede samme Aar, som Anordningen udstedtes, bifaldt Kancelliet, at Sognegrænserne ikke maatte blive til Hinder for en planmæssig Ordning af Skolevæsenet. Resultatet af Omordningen, som undtog Christianshavn, blev, at alle Byens ikke-betalende Børn uden Hensyn til Sognegrænser forenedes i *en fælles Friskole*, og at alle de betalende Børn fordeltes i to Betalingskoler, den ene, *Østre Betalingskole*, for Trinitatis og Garnisons Sogn og den anden, *Vestre Betalingskole*, for Frue, Helligejstes og Holmens Sogn.

Medens Friskolen og vestre Betalingskole fik til Huse i lejede Lokaler, der hidtil havde været benyttet af Sogneskolerne, blev den østre Betalingskole indrettet i en til Formaalet opført Bygning i *Sølgade*. Denne Københavns *første Kommuneskole*, der blev indviet i September 1847, og som forøvrigt stadig er i Brug, dannede en værdig Indledning til den Række af fortrinlige Skolebygninger, som Københavns Kommune i de forløbne omtrent hundrede Aar har opført. Det er ikke uden Interesse at bemærke, at Motiverne til Opførelsen af Skolebygningerne ikke alene var de rent pladsmæssige, men at man allerede da havde Forstaaelsen af den langt vidererækkende Betydning,

selve Skolebygningen har. Det hedder saaledes i Skolevæsenets Beretning for 1847¹⁾, »at det ikke blot maatte ansees nødvendigt til Vedligeholdelse af Børnenes Sundhed, at der havdes Skolebygninger med rummelige, lyse og luftige Værelser, hvilket vanskeligt kunde opnaaes ved Leje, men ogsaa antages, at hyggelige og smagfulde, om end simple Localer vilde bidrage væsentligt til at forædle Sindet, hæve det ud over det i Hjemmet Tilvante, samt allerede ved det ydre Præg af Orden og Zirlighed vække Følelsen af, at Skolen er et Sted, som Barnet skylder Agtelse og Ærefrygt«.

Grundet paa Christianshavns isolerede Beliggenhed blev Skolevæsenet der ordnet særskilt. Betalingsskolen blev indrettet i en Bygning i *Prinsessegade*, der var skænket Kommunen (af Baadebygger Isak Bensen, mod en aarlig Livrente), og til Friskolen opførtes paa samme Grund ud imod Amagergade en ny Bygning, der toges i Brug 1847.

I 1850 fik *den forenede Friskole* egen Bygning i *Larslejsstræde*, 1851 opførtes *Skolen paa Skt. Hans Torv* til Brug for Blegdamsskolen, der tidligere havde været en Filial af østre Betalingsskole, og i 1852 opførtes endelig i *Suhmsgade* egen Bygning for vestre Betalingsskole. Herefter havde samtlige under Skoledirektionen staaende kommunale Almueskoler egne Bygninger. Ialt stod de fem Skoler Kommunen i knap 300.000 Kr., foruden Inventar, heraf faldt de 87.000 Kr. paa Sølvgades Skole.

Det vil føre for vidt her at følge Kommunens Skolebyggeri videre frem gennem Aarene. I Afsnittet om Kommunens Status S. 420 f. er der gjort Rede for de Beløb, Kommunen har haft staaende i Skolebygningerne, og her skal for Oversigtens Skyld alene anføres, at efter Aarhundredskiftet havde Kommunen, i 1904, 38 Skoler med 8 Filialskoler, der var bogført til 7,1 Mill. Kr., i 1921 — altsaa efter at de ved Skole-reformen i 1918 overtagne Skoler var optaget i Status — ejede Kommunen 64 Skoler og 5 Filialskoler til 17,7 Mill. Kr., og endelig i 1940 var Antallet af Skoler steget til 69 med 11 Filialskoler, der ialt opførtes i Status til en samlet Værdi af 37,1 Mill. Kr.²⁾

De sidst fuldførte Skoler er *Grundtvigsskolen* og *Skolen ved Sundet*, der toges i Brug i 1938 og *Efterslægtsskabets Skole* ved Hyrdevangen, der toges i Brug i Januar 1940. Disse Skoler staa opført i Status til henholdsvis 1,8, 2,6 og 1,6 Mill. Kr.

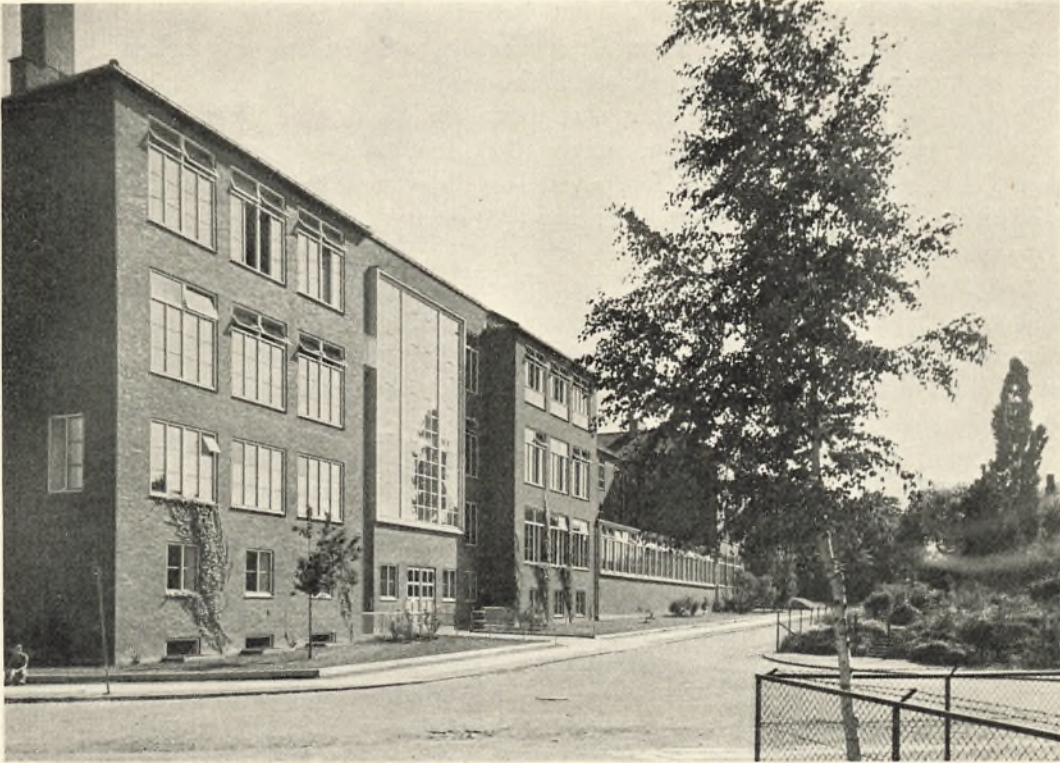
Samtidig med Sammendragningen i 1847 af de mange smaa Skoler i de foran nævnte 5 Kommuneskoler indsaa man, at *Skolekommissionerne*, der efter Anordningen af 1844 skulde bestaa af Sognepræsten, alle ved Menigheden ansatte Præster og Kateketer samt saa mange »dem bekendte duelige og gode Mænd«, som ansaas for nødvendige til Udførelse af Kommissionens Forretninger, slet ikke kunde magte Ledelsen af de nye Skoler.

Til at løse denne Opgave »behøvedes en Mand, som ikke alene hver Dag, men hver Time paa Dagen kunde være tilstede paa Skolen, og som kunde ofre den sin hele Tid og Kraft«³⁾. Efter Direktionens Indstilling bifaldt Kancelliet, at der ved hver af Skolerne ansattes en *Inspektør*, der skulde varetage alle de administrative og kontrollerende Forretninger ved Skolen, samt desuden have et vist Antal Undervisnings-timer. I Inspektørens Fraværelse skulde Tilsynet med den daglige Orden føres af en

¹⁾ S. 24.

²⁾ Desuden var Skolebotaniske Haver og Sportspladser opført i Status til ialt 0,8 Mill. Kr.

³⁾ Skolevæsenets Beretning 1847, S. 27.

Bellahøj Skole, opført 1936.

af Lærerne som *Viceinspektør*; endelig ansattes der *Skolebetjente* til at udføre Rengøring, passe Kakkelovne m. v.

Ved den foran nævnte Lov af 1857 bestemtes, at de for de offentlige Skoler anordnede *Skolekommissioner* skulde bestaa af en Sognepræst eller residerende Kapellan, beskikket af Kultusministeren, et Medlem valgt af Borgerrepræsentationen og et af Skoledirektionen valgt Medlem. Ved forskellige senere Bestemmelser indskrænkedes Kommissionernes Myndighed, og deres Opgave blev i mere Almindelighed at føre Tilsyn med Skolens Virksomhed, og som en mere konkret Forretning skulde de engang maanedlig afgøre Sager vedrørende Skolemulkter.

Efterhaanden indskrænkedes Skolekommissionernes Betydning yderligere, og i Stedet for fæstnedes de gamle Tanker om det naturlige Interesfefællesskab i Børnenes Opdragelse mellem Forældrene og Skoleledelsen mere og mere, og ved Loven af 20. Maj 1933 om Folkeskolens Styrelse og Tilsyn indførtes *Forældreraadene*. I København kom Forældreraadet ved hver Skole til at bestaa af 5 Medlemmer, nemlig 2 valgt af Borgerrepræsentationen og 3 valgt af og blandt Forældre, der paa Valgtidspunktet har Børn i den paagældende Skole. Det første Forældreraadsvalg fandt Sted i April 1934, men skal ellers afholdes i Marts Maaned i de Aar, hvor der foretages almindeligt Borgerrepræsentantvalg.

Forældreraadenes Opgave er i Almindelighed at følge Skolens Virksomhed og at føre Tilsyn med, at Børnene følger Undervisningen. Endvidere vælger Raadene som foran nævnt 3 Repræsentanter til Skoledirektionen.

Som vi har set, stod det omkring 1840 temmelig sløjt til med Lærerkvaliteten, men ogsaa herpaa raadede 1844-Anordningen Bod, idet den — bortset fra særlige Fag som f. Eks. Gymnastik — som *Lærere* ved Hovedstadens Skoler kun gav Adgang for Teologiske Kandidater, Seminarister samt Studenter med visse nærmere angivne Kvalifikationer.

Indtil 1860 havde *Lærerinderne* ved de offentlige Skoler almindeligvis kun undervist i Haandarbejde, men omtrent samtidig med at der i 1859 blev indført en Lærerinde-eksamen, fik de Adgang til at undervise i de almindelige Skolefag. I Aarene derefter var Lærerindetallet stærkt stigende, og allerede i Midten af Halvfjerdserne udgjorde de Halvdelen af Lærerstaben.

Vedrørende *Lærerlønningerne* skal her kun nævnes, at selve Anordningen af 1844 ikke fastsatte nogen bestemt Løn. Først i 1847 faas faste Lønningsregler. Fra 1876 opnaaede Lærerpersonalet *Pensionsret*.

Efter at vi nu har optrukket Hovedlinjerne i Kommuneskolens Organisation og ydre Rammer, skal vi kort se paa Udviklingen vedrørende selve *Undervisningens Ordning*.

Formaalet med Undervisningen har altid været et dobbelt, nemlig dels Kundskabsmeddelelse, dels moralsk Opdragelse. Herom har der formentlig altid hersket Enighed i Skolekredse, dette tør derimod ikke siges om Maaden eller Metoderne, hvorefter Børnene bør undervises. Kampen mellem de forskellige pædagogiske Principper hører dog væsentlig den nyere Tid til.

Før 1844 havde Undervisningen i de fleste offentlige Skoler kun omfattet Religion, Læsning, Regning og Skrivning. Hertil føjede den nye Anordning ved Friskolerne Geografi og Sang, og ved Betalingsskolerne desuden Naturkundskab og Fædrelandshistorie.

De to Hovedskavanker, der knyttede sig til Undervisningsformen efter 1844, var for det første *Aftenskolesystemet* og for det andet *den indbyrdes Undervisning i Forberedelsesklasserne*.

I Aftenklasser optoges kun Børn, som var paa Arbejde om Dagen, og de fik kun 3 Timers daglig Undervisning de 5 af Ugens Dage, og det vil forstaas, at det ikke var særlig grundige Kundskaber disse Børn, der, inden de kom i Skole, havde en lang Arbejdsdag bag sig, kunde erhverve. Anordningen udtalte, at der skulde virkes hen til, at disse Klasser indskrænkedes. Men Opgaven var ikke let for Skoledirektionen, thi det drejede sig ikke om noget ringe Antal Børn. Af de ialt 1.740 Børn, der i 1844 gik i Klasser over Forberedelsesklasserne, gik de 713 i Aftenklasserne. Først i 1853 blev Pige-Aftenklasserne lukket, og i 1857 forsvandt den sidste Dreng-Aftenskole.

Forberedelsesklassen havde sit særlige Problem i den der anvendte »indbyrdes Undervisningsmetode«, der tillod et Børnetal paa ca. 100 pr. Klasse, ofte mere, medens Klassekvotienten for de højere — 4de-1ste — Klasser dog kun var 35. En Følge af de uheldige Undervisningsforhold var bl. a., at et meget stort Antal Børn først i en sen Alder havde Kundskaber nok til at rykke videre op. I 1850 gik saaledes ikke mindre

end 39 pCt. af samtlige Børn i Forberedelsesklassen, og 17 pCt. af disse var mindst 10 Aar! I Midten af 1850'erne vedtoges det at nedbringe Børnetallet i Forberedelsesklasserne til 60, og en anden Undervisningsmetode blev bragt i Anvendelse. Lokalemangelen gjorde det dog ikke muligt at gennemføre den nye Klasseordning. Først i 1875 lykkedes det at faa Klassekvotienten i Forberedelsesklasserne bragt ned paa ca. 35.

Medens Reformerne i 1844 og i de første ca. 30 Aar derefter næsten alle blev gennemført uden egentlig Medvirken af Borgerrepræsentationen, saa sporedes der i Begyndelsen af 70'erne en stærk Interesse for Skolevæsenets Anliggender, og i Forbindelse med Behandlingen af Ændringer i Undervisningsplanen i 1873, hvorved saavel Antallet af Fag som Undervisningstimer forøgedes, vedtog Borgerrepræsentationen at nedsætte en Kommission, bestaaende saavel af Medlemmer af Kommunalbestyrelsen som af Mænd udenfor denne, med den Opgave at foretage en Undersøgelse af hele det kommunale Skolevæsens Tilstand og at udarbejde Forslag til Forbedringer.

Kommissionens Betydning kom maaske nok saa meget til at ligge i den Sættten Problemerne under Debat, som den medførte, end i egentlige betydningsfulde Nydannelser indenfor Skolevæsenet. Saaledes debatteredes Spørgsmaalet Betalingsskole kontra Friskole, og et Mindretal holdt paa, at Undervisningen principielt skulde være gratis i alle Kommuneskoler, og hævdede, at 1844-Anordningens Forudsætninger var bristet, idet der nu gik flere Børn i Friskolerne end i Betalingsskolerne, i 1875 saaledes henholdsvis ca. 5.500 mod 5.100. Flertallet holdt derimod paa den bestaaende Ordning. Af Reformerne, der fik deres Udformning i Kommunalbestyrelsens Beslutning af 29. Maj 1876, skal her kun nævnes, at Klassetallet udvidedes fra 5 til 6, og hertil kom yderligere Oprettelsen af en særlig *Afgangsklasse*, der skulde dannes af de Børn, som havde tilegnet sig, hvad der lærtes i 1ste (øverste) Klasse, og som enten ikke var fyldt 13 Aar eller efter at være fyldt dette ikke forlangtes udskrevet af Skolen. I de almindelige Klasser gjordes Undervisningen fyldigere.

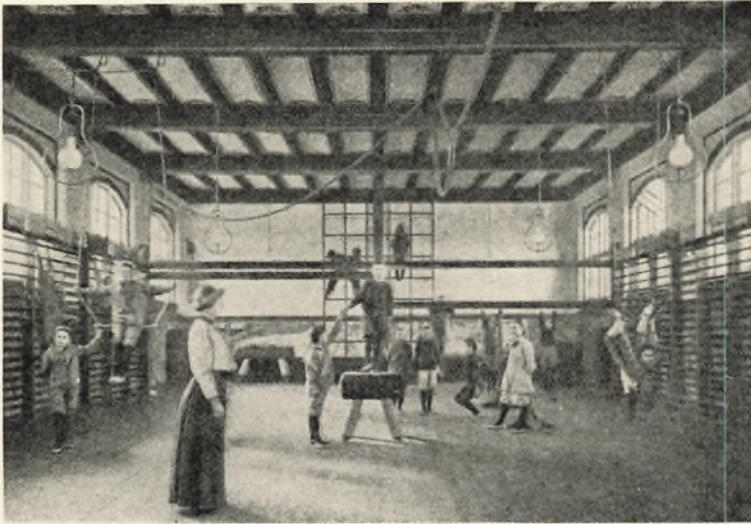
Endvidere gennemførtes en mere omfattende Anvendelse af *Klasselærersystemet* og en ikke ubetydelig *Forbedring af Lærerlønningerne*.

Et Resultat af Kommissionens Arbejde var endelig Oprettelsen i 1878 af *Internatet for Dreng*, der paa Grund af vedvarende Skulkeri eller slet Opførsel uddroges Forældrenes Myndighed. Denne Institution blev i 1934 overtaget af Magistratens 3. Afdeling.

Efter disse Reformer indtraadte der en stille Tid for Københavns Skolevæsen, en Tid, hvor Kræfterne mere samledes om den daglige Undervisnings i sig selv betydningsfulde Opgaver end om egentlige Nydannelser indenfor Skolevæsenet (om de i 1897 oprettede *Fortsættelseskursus*, jfr. S. 17).

Dette betyder ikke, at Kommuneskolen stod i Stampe, tværtimod steg denne Skoles Andel af det samlede Børnetal betydeligt i sidste Fjerdedel af forrige Aarhundrede, en Udvikling, der atter stærkt bidrog til at underbygge Kravet om, at den højere Skole ogsaa skulde indpasses i det offentlige Skolesystem, altsaa Kravet om »Enheds-skolen«.

I Aaret 1900 nedsatte Skoledirektionen en Kommission, bestaaende af Repræsentanter for Inspektørerne og Lærerpersonalet, til Udarbejdelse af en Betænkning

En Gymnastiktime omkring 1905.

angaaende eventuelle Forandringer i den dagældende Undervisningsplan. Kommissionen afgav Betænkning i 1902, og paa dette Grundlag fremsatte Magistraten i December 1903 et Forslag til Borgerrepræsentationen om Ændringer i Undervisningsplanen. Efter at Sagen havde været til 1ste Behandling, henvises den til et Udvalg. Dette afgav først

Betænkning ca. 3 Aar senere, nemlig i December 1906, og fra 1. April 1908 gennemførtes den nye Undervisningsplan, ifølge hvilken der dels oprettedes særlige Hjælpeklasser for de Elever, der ikke evnede at følge den normale Undervisning i Hovedskolen, og dels etableredes en kommunal Mellemskole for Kommuneskolens flinke Elever.

Baggrunden for Reformen med Hensyn til *Hjælpeklasserne* var den Kendsgerning, at kun et Mindretal af Børnene formaaede at gennemføre alle 6 Klasser uden Oversiddens i nogen Klasse. Af 1.185 Børn, der i 1895 var blevet indskrevet i Skolernes 6te (laveste) Klasse, var der kun 437 eller 37 pCt., der i 1900 var kommet til 1ste (øverste) Klasse, altsaa ikke havde været Oversiddere. Et andet Udtryk for det samme var, at omtrent en Trediedel af Børnene gik ud af Kommuneskolen uden at have faaet hele det Kursus, som Skolen skulde give dem.

Til Afhjælpning af disse baade for Oversidderne og for Skolens flinke Elever meget uheldige Forhold stilledes forskellige Forslag, men Resultatet blev, at der vedtoges en Skoleplan, efter hvilken Skolen kom til at bestaa af 7 Klasser samt en Afgangsklasse, men ved Siden af disse Hovedklasser oprettedes Hjælpeklasser for Elever, der ikke var i Stand til at følge med i Hovedklasserne. Mellem de to Arter af Klasser, skulde der være en stadig Vekselvirkning. Udskillelsen af Eleverne skulde kunne finde Sted allerede fra Udgangen af det første Skoleaar saaledes, at Elever, der ikke egnede sig til Oprykning sammen med Kammeraterne, i Stedet for at gøres til Oversiddere, overførtes til en Hjælpeklasse med mindre Elevtal, hvor der bedre kunde arbejdes med den enkelte. Udviklede en Elev sig godt i Hjælpeklassen, kunde han kortere eller længere Tid efter atter flyttes tilbage til Hovedklassen.

Efter den i 1938 vedtagne nye Skoleplan benævnes Hjælpeklasserne *Repetitionsklasser*, medens *Værneklasserne*, der under Navnet Hjælpeklasser var oprettet i 1900 for svagt begavede Børn, fremtidig atter kaldes Hjælpeklasser og er samlet i ialt 3 *Hjælpeskoler*, hvor Børnene faar en for dem særligt tilrettelagt Undervisning. I Tilslutning hertil skal

nævnes, at i 1916 oprettedes særlige *Tung-høreklasser*, i 1921 *Klasser for stammen-de og talelidende Børn*, *Taleklasser*, i 1922 *Klasser for svagsynede Børn*, *Svagsynsklasser*, og i 1935 *Klasser for Børn med særegne Læsevanskeligheder*, *Læseklasser*.

I 1914 oprettedes en særlig *Kurskole* for Børn, der paa Grund af smittefarlig Tuberkulose ikke maa undervises i den almin-

delige Skole. — Endelig skal nævnes, at i 1937 oprettedes der et *skolepsykologisk Kontor* og i Forbindelse hermed *Observationsklasser* for nervøse Børn, og i 1938 aabnede *Friluftsskolen* paa Samosvej for svagelige, men ikke egentlige syge Børn. Børnene opholder sig paa Skolen fra Kl. 9-16, hvor de foruden almindelig Undervisning faar enkelte Maaltider og en vis medicinsk Behandling.

Den foran nævnte Kommission af 1900 havde ikke stillet Forslag om Oprettelse af en *kommunal Mellemskole*, men inden Kommissionsbetænkningen kom til 1ste Behandling i Borgerrepræsentationen, var *Loven om højere Almenskoler m. m. af 24. April 1903* udstedt. I denne Lov bestemmes det:

I Tilslutning til Folkeskolens Undervisning for Børn i 11-12 Aars Alderen meddeles en højere Almenundervisning først i Mellemskolen, siden i Gymnasiet. Mellemskolens Undervisning er 4-aarig og afsluttes med *Mellemskoleeksamen*. Denne Undervisning kan fortsættes gennem en Realklasse til *Realeksamen*. Endelig afsluttes Gymnasiets 3-aarige Undervisning med *Studentereksamen*. De nævnte tre Eksaminer kunde det — foruden ved Statsskolerne — ogsaa tilstaas kommunale og private Skoler Ret til at afholde.

Det var derfor naturligt, at Tanken om at oprette en kommunal Mellemskole i København¹⁾ allerede kom frem under 1ste Behandlingen af Kommissionsforslaget. Men det nedsatte Udvalg afgav som sagt først i 1906 sin Betænkning, og i denne hedder det »For særlige flinke ved en Prøve udvalgte Elever oprettes forsøgsvis ved Udgangen af 5te Klasse en 4-aarig Række Mellemskoleklasser«. Undervisningen skulde være vederlagsfri.

Fra 1. April 1908 oprettedes herefter 7 Dreng- og 6 Pige-1ste Mellemskoleklas-

En Gymnastiktime i 1940.

¹⁾ Den i 1899 fra de forenede Kirkeskoler overtagne »kommunale Belønnings- og Betalingskole«, der rekrutterede sine Elever fra Kommuneskolernes flinkeste og førte dem frem til almindelig Forberedelseksamen, betegner dog det første Forsøg paa umiddelbart at knytte Kommuneskolen til den højere Undervisning.

ser. At den nye Skole imødekom et dybtgaaende Ønske hos Byens Borgere viste den Tilstømning, der var til Optagelsesprøverne for den nye Skole. Der meldte sig nemlig ikke mindre end henvend 1.700 Elever, heraf fik efter den skriftlige Prøve ca. 1.100 Tilladelse til at gaa op til mundtlig Prøve, men i de ialt 13 Klasser kunde der kun optages 312 Elever. Hermed var selvsagt Ønskeligheden af en væsentlig Udbygning af den kommunale Mellemskole bevist, men først efter at Kommunen i 1919 havde overtaget de private Eksamensskoler, kom der et rimeligt Forhold mellem Antallet af Elever, der søgte Optagelse, og Mellemskolernes Antal, og først fra da af kan den Grundtanke, at ikke Forældrenes økonomiske Forhold, men alene Børnenes Evner og Flid bør være bestemmende for deres Adgang til den højere Undervisning, siges at være realiseret i Københavns Kommune. Men denne saare betydningsfulde Reform, der betød Skabelsen af en organisatorisk og pædagogisk Enhedsskole, er iøvrigt behandlet i det efterfølgende Afsnit om den private Skole. Her skal kun nævnes, at som Led i 1918-Ordningen oprettede København i 1918 et 2-aarigt Kursus til *Preliminæreksamen* og i 1921 i Samarbejde med Staten, Frederiksberg og Gjentofte: *Statens og Hovedstadskommunernes Kursus til Studentereksamen*. Paa disse Kursus kan unge Mænd og Kvinder, der er udgaaet af de almindelige Kommunaleskoler — altsaa ikke har gaaet i Mellemskolen — vederlagsfrit fortsætte deres Uddannelse.

Efter at Reformerne i 1908 og 1919 var blevet gennemført, har Kræfter indenfor Skolevæsenet i højere Grad været samlet om en Uddybning og Differentiering af Undervisningen, dels gennem Reformen indenfor Normalskolens Undervisning, dels gennem Udbygning af Særskolesystemet.

Ved Hundreårsperiodens Afslutning staar det københavnske Skolevæsen imidlertid midt i Arbejdet med at føre den nye af Kommunalbestyrelsen i 1938 stadfæstede Undervisningsplan ud i Livet.

Baggrunden for denne nye Undervisningsplan er *Loven om Folkeskolen af 18. Maj 1937*. Efter denne Lov bestaar Folkeskolen i København af en *Grundskole*, der som Regel er 5-aarig, og en Mellemskole delt i 2 Afdelinger: en 3- eller 4-aarig *eksamensfri Mellemskole* og den gamle 4-aarige *Eksamens-Mellemskole*; til sidste Skole kan der knyttes en *Realklasse*, der forbereder til Realeksamen ligeledes efter 1903-Loven. Endelig er der kommunale *Gymnasieskoler*.

Det nye i denne Plan er altsaa Etableringen af den eksamensfri Mellemskole, kaldet FM-Klasser, der for I-III FM-Klassernes Vedkommende erstatter de tidligere 6. til 8. Klasser, og desuden fra 1940-41 for de Elever, der ønsker det, har en IV FM-Klasse, altsaa en 9. Klasse.

Bevæggrunden for Oprettelsen af den eksamensfri Mellemskole har bl. a. været at søge den noget for stærke Tilstømning til den gamle Eksamensmellemskole bremset. Utvivlsomt er denne blevet søgt af mange Børn, der for en Dels Vedkommende slet ikke evnede at gennemføre Skolen til Eksamensafslutningen og derfor faktisk ikke naaede at faa en egentlig afrundet Skoleuddannelse, og dels havnede mange af dem, der bestod Eksamen, ude i de praktiske Haandværks- og Handelsfag, hvor de havde Brug for andre Kundskaber end de mere teoretisk betonedede, som de havde lært i Skolen, og som i de fleste Tilfælde nødvendiggjorde, at de maatte have en sup-

plerende Kursusuddannelse, der ofte var meget tidkrævende.

Selve Timeplanen for den nye Skole maa selvsagt endnu være paa Forsøgenes Stadium, først fra 1940 er der som sagt oprettet IV FM-Klasser. Men efter Skolens Maal maa det givetvis være Hensigten bl. a. at give Undervisning i praktiske Fag, som Børnene maa antages at have Brug for i deres fremtidige Liv, saasom Bogføring og Maskinskrivning. For Drengenes Vedkommende skal der desuden undervises i Sløjd og geometrisk Tegning og for Pigerne i Haandarbejde og Husgerning (Skolekøkkenundervisning). Endvidere gives Uddannelse i Sprog. Endelig lægges der i den eksamensfri Mellemskole megen Vægt paa Børnenes Selvvirksomhed, og i det hele taget rummes der her Muligheder for en mere individuel Undervisning efter moderne pædagogiske Principper.

Undervisningen i den nye eksamensfri Mellemskole fører naturligt over i *Kommunens Fortsættelseskursus* og *frivillige Ungdomsskole*. Disse Kursus oprettedes i 1897. Oprindeligt kun for den mandlige Ungdom, men allerede i 1898 blev de udvidet til ogsaa at omfatte Kvinder. Som Udtryk for den overordentlig store Udvikling, disse Kursus har været Genstand for, skal anføres, at i 1898/99 var der ved Undervisningsaarets Begyndelse 820 Elever, i 1913/14 var Tallet 2.023, og i 1939/40 var det samlede Antal Elever ialt (1 Maaned efter Holdenes Start) ca. 15.400. Heraf undervistes de 6.000 i Sprog og Handelsfag (Bogføring, Maskinskrivning og Stenografi), 5.600 i almindelige Skolefag, 1.900 i Husgerning og 1.900 i Kjølesyning.

Af Særskoler under Københavns Skolevæsen skal endelig nævnes *Dagarbejdsskolen*, der oprettedes i 1909, for Drengene, der henvistes hertil af Værgeraadene. Efter Forsørgsloven af 1933 er Skolen nu et Led i den forebyggende Børneforsorg, selv om den stadig drives af Skolevæsenet og under en særlig Tilsynskommission (jfr. Vedtægter af 13. Marts 1939).

Vedrørende de mange betydningsfulde Foranstaltninger af hygiejnisk Karakter, som Skolelægeinstitutionen, Skolesundhedsplejersker, Skoletandklinikker m. v., henvises til Afsnittet om Skolehygiejnen S. 141 f.

Ogsaa adskillige Foranstaltninger af humanitær Karakter har Skolen taget op. Her skal blot nævnes *Skolebespisningen*, der begyndte i 1882 gennem Foreningen til Fri-skolebørns Bespisning. Nu afholdes praktisk talt hele Udgiften af Københavns Kom-

Den store Legeplads ved en moderne Skole.
Skolen ved Sundet.

mune. I de 5 Vintermaaneder i 1939/40, November–Marts, bespistes ialt ca. 15.000 Børn. Endvidere er der Institutioner som de københavnske Kommunalærer- og -lærer-undeforeningers Ferie- og Svagbørnskolonier, Komiteen for københavnske Skolebørns Landophold m. fl.

En Særstilling indenfor de offentlige Skoler indtager som foran nævnt *Kirkeskolerne*, der efter 1844-Anordningen vel kom til at staa under Skoledirektionen med Hensyn til Undervisningen, men iøvrigt administreredes selvstændigt af de respektive — af hinanden uafhængige — Kurateller ved de 6 Kirkeskoler.

Allerede i 1844 nedsattes et Udvalg til at arbejde paa en Reform af Kirkeskolerne, men Interesserne var saa mangeartede og modstridende, at det varede tyve Aar, inden Sagen førtes til Afslutning. I 1859 ophævedes samtlige Byens danske Kirkeskoler, samtidig med at Skolernes Forpligtelse til at besørge Kirkesangen i Hovedstadens Kirker bortfaldt. Af Skolernes Midler blev der oprettet en Borger- og Mellemskole, der begyndte sin Virksomhed i 1864 under Navnet »*De forenede Kirkeskoler*« og fik til Huse i Nørregade. De Funktioner, der for de andre offentlige Skoler var henlagt til Skolekommissionerne, skulde for Kirkeskolens Vedkommende varetages af et særligt Kuratel.

Den nye Skole, hvor Undervisningen blev gratis for alle de ca. 270 Børn, der var Plads til, formaaede at hævde en smuk Plads indenfor de københavnske Skoler. Fra 1. April 1938 er Kirkeskolen i Henhold til Kommunalbestyrelsens Beslutning af 15. Februar 1938 »indtil videre« helt overtaget af Københavns Skolevæsen og henlagt under Skolen ved Nørrevold. Samtidig bestemtes det, at Renten af Kirkeskolernes Restformue — efter Fradrag af den kapitaliserede Værdi af Skolens Pensionsforpligtelse — et Beløb paa ca. 35.000 Kr. aarlig, skulde stilles til Raadighed for Kommunens *Sangskole*, der fremtidig skulde bære Navnet »*De forenede Kirkeskoler*« — en Mindelse om den gamle Forbindelse mellem Kirkesangen og Kirkeskolerne.

Opfostringshuset blev ved Kommunalloven af 1857 overført fra Fattigvæsenets Direktion til Magistratens 1ste Afdeling. Siden 1918 har Stiftelsens Navn været »*Det kgl. Opfostringshus og den Thorupske Stiftelse*«, idet et af Kancelliraad Ole Thorup stiftet Legat ifølge Magistratens Beslutning anvendes til Bedste for Opfostringshuset.

Som Afslutning paa dette Afsnit skal fremdrages et Par Hovedtal til Belysning af den enestaaende Udvikling, Københavns kommunale Skolevæsen har gennemgaaet fra 1844 til Udgangen af Aaret 1939.

Antallet af Børn i Kommunens Skoler var i 1844 5.650¹⁾, i 1939 58.600. Af Københavns undervisningspligtige Børn gik i 1844 ca. 30 pCt. i Kommunens Skoler, i 1939 var den tilsvarende Andel 92 pCt.

I 1844 havde Kommunen ingen selvstændige *Skolebygninger*, i 1940 ejede Kommunen 80 Skolebygninger (inkl. Filialer) med ialt 2.100 Skolelokaler.

¹⁾ Inkl. Kirkeskolerne og de militære Skoler, jfr. S. 8.

I 1844 omfattede *Undervisningsplanen* almindeligvis kun en Forberedelsesklasse med indbyrdes Undervisning og en à to almindelige Klasser, og den normale Undervisningstid var 4 Timer i Dagklasserne og 3 Timer i Aftenklasserne.

I 1939 spændte Kommunens Undervisningsplan lige fra Børneskolen gennem Mellem- og Realskolen til Gymnasiet. Samtidig er ikke alene Undervisningsfagenes Antal, men deres Kvalitet i Henseende til pædagogisk Værdi i betydelig Grad blevet forøget.

Medens endelig i 1840 Kommuneskolens *Lærerstab* var en mere tilfældig Kreds af Personer, for en stor Del uden Dygtighed, men ogsaa usselt lønnet, saa staar der nu en højt kvalificeret Lærer- og Lærerindestab i Kommunens Tjeneste. Pr. 31. Marts 1940 var der ialt 1.009 fast ansatte Lærere og 1.076 Lærerinder samt desuden 56 Lektorer og Adjunkter, tilsammen 2.141 Personer.

Kommunens Udgifter til Skolevæsenet udgjorde i 1845-49 gennemsnitlig 76.000 Kr., herfra gik Indtægter til et Beløb af 13.000 Kr., saaledes at Nettoudgiften blev 63.000 Kr. I Regnskabsaaret 1939/40 var Skolevæsenets samlede Udgifter 25,5 Mill. Kr., herfra gaar Statstilskud og andre Indtægter til et Beløb af 11,1 Mill. Kr., saaledes at Kommunens Nettoudgift blev 14,4 Mill. Kr.

B. PRIVATSKOLERNE

Medens Hundredeaarets Historie for Københavns Kommuneskolers Vedkommende har staaet i det stadige Fremskridts Tegn og har betydet Skabelsen og Udviklingen af et praktisk talt alle Københavns Skolebørn omfattende mønstergyldigt, kommunalt Skolevæsen, saa er Billedet af Privatskolernes Udvikling betydelig mere broget, og i Dag er hele den højere Undervisning enten helt overtaget af Stat og Kommune eller er understøttet af det offentlige, og den private Forberedelses- eller Underskole er — efter Kommunens Overtagelse af de forenede Skoler i 1934 — praktisk talt ophørt at eksistere.

Formelt falder den private Skole i de to Grupper: 1) *den højere Skole*, der har Ret til at afholde Studentereksamen, almindelig Forberedelseseksamen, Mellem- og Realskoleeksamen, og 2) *den ikke eksamensberettigede Skole*. Men i Praksis er det ikke muligt — i alt Fald ikke i en kortfattet historisk Oversigt, der strækker sig over hundrede Aar, hvor adskillige Skoler er rykket op fra Forberedelsesskolen til »den lærde Skole«s Gruppe — at holde de to Grupper helt ude fra hinanden, selv om de to Skolegrupper til Tider har haft hver sine ret forskellige Problemer.

Selve 1844-Anordningen indeholdt Bestemmelser om, at Privatskolernes Skole- og Undervisningsplan skulde godkendes af Skoledirektionen, ligesom denne og Skolekommissionerne skulde føre Tilsyn med Skolernes Drift, og de sidste skulde approbere Valget af Timelærerne.

Allerede i Skolevæsenets første Beretning fra 1844 omtales de Foranstaltninger, man vilde gribe til for at raade Bod paa de Ulemper, der knyttede sig til det private Skolevæsen. For det første skulde der oprettes 2 Borgerskoler i Konkurrencen med hvilke man mente, at de private Skoler vilde »bringes til en planmæssigere Virksomhed og større Anstrængelse«. Denne Plan lykkedes det dog først at faa gennemført i 1864 ved

Oprettelsen af De forenede Kirkeskoler, jfr. foran. Men dernæst vilde man indføre skærpede Bestemmelser for Personer, der ønskede Tilladelse til at oprette private Skoler. De nærmere Regler herom udkom allerede i 1845, Bestemmelser der forøvrigt flere Gange senere er blevet ændret og skærpet.

I Aarene efter 1844 klagedes der dog fortsat over Privatskolernes Kvalitet. Særlig gjaldt det de mange private Pigeskoler, der lokkede med en Del flere Fag, end Kommuneskolerne underviste i, men i Virkeligheden ikke evnede at give Børnene en grundig Undervisning. Om mange af Smaaskolerne var det sikkert træffende, naar det i en Skolekommissions Indberetning hedder, at disse Skoler »mere søgtes for den Frihed for Undervisning, de tilbøde, end for den Undervisning, de ydede¹⁾«. Derimod fik flere af de større Skoler Betegnelsen fortrinlige.

Men Skoledirektionens og Skolekommissionens Kontrol med de private Skoler samt ikke mindst Konkurrencen fra den kommunale Betalingsskole medførte dog en betydelig Indskrænkning i Privatskolernes Antal. Eksempelvis skal nævnes, at i Aarene 1844 til 1852 var der en Netto-Tilbagegang i Antallet af fuldstændige Skoler — Skoler med Elever indtil Konfirmationsalderen — paa 50.

En betydningsfuld Plads i den almindelige Diskussion om Privatskolens Stilling fik en Undersøgelse over de københavnske Skolebørns Fordeling efter Skolernes Art og Forældrenes Samfundsstilling, som Københavns statistiske Kontor udsendte i Aaret 1900.

Hovedtallene i denne Undersøgelse var, at samtidig med, at det samlede Børnetal i Skolerne var henimod 4 Gange større i 1899 end i 1844 (nemlig 49.700 mod 13.200), saa var de eksamensløse Privatskolers Børnetal gaaet tilbage (fra 6.100 til 5.000) og Kommuneskolens Børnetal var 7-doblet (nemlig fra 5.650 til 38.000) eller anderledes udtrykt, de private Skolers Andel af Børnetallet var faldet fra at omfatte knap Halvdelen til kun en Tiendedel, og udskilles de Privatskoler, der alene bestod ved Elevernes Bidrag, var der et Fald fra 31,2 pCt. i 1844 til kun 5,6 pCt. i 1899.

Som Aarsag til denne Udvikling pegedes bl. a. paa Arbejderklassens stigende Andel af den samlede københavnske Befolkning, paa Kommuneskolens bedre Kvalitet, der gjorde den — d. v. s. den kommunale Betalingsskole — mere tillokkende for Mellemstanden. Men hertil kom det maaske afgørende, at selv om Forældrene havde haft Lyst til at sætte Børnene i Privatskole, var denne efterhaanden blevet saa dyr i Drift, at den ikke kunde eksistere uden urimelig høje Skolepenge, som kun et lille Mindretal magtede at betale.

Ved denne Udvikling var Kløften mellem paa den ene Side de højere Skoler og paa den anden Side den af det overvejende Flertal af Befolkningen søgte kommunale Skole blevet saa dyb, at en Løsning trængte sig paa. Men da denne Løsning nøje blev knyttet til den højere Skoles Skæbne, skal vi kort følge de vigtigste Data i dennes Historie²⁾.

De højere eller lærde Skoler, som de ogsaa kaldes, omfattede de Skoler, der siden

¹⁾ Skolevæsenets Beretning 1852, S. 37.

²⁾ Fremstillingen støtter sig bl. a. paa Hans Kyrres Bog: Blade af den københavnske Privatskoles Historie, København 1926.

Drenge paa Legepladsen i *Efterslægtsselskabets Skole* paa Østergade. (Efter Maleri af Erik Henningsen). Her havde Skolen til Huse fra 1790 til 1913, i hvilket Aar den flyttes til Jakob Dannefærds Vej 3. I 1919 overtoges Efterslægtsselskabets Gymnasium af Københavns Kommune, og 1. Marts 1940 blev den nyindrettede Skolebygning, Hyrdevangen i Utterslev, indviet.

1850 og 1855 havde Tilladelse til selv at afholde henholdsvis Studentereksamen og Realafgangseksamen, hvilken sidste i 1881 afløstes af den almindelige Forberedelseksamen, hvortil fra 1903 kom den nye Mellemskoleeksamen og Realeksamen samt Pigeskoleeksamen. Af disse Skoler var som foran nævnt kun een Statsskole, og de forholdsvis faa Privatskoler klarede sig taaleligt.

Men fra Midten af Halvfjerdserne begynder den private, højere Skoles Trængselstid. En Periode, der faktisk først afsluttedes ved den store Reform i 1918, og som i sig selv rummer saa meget, man kunde fristes til at sige dramatisk Stof om menneskelig Idealisme og Offervilje i den højere Skoles Tjeneste, men desværre ogsaa bærer Vidne om Statsmagtens svigtende Forstaaelse af den højere Skoles Stilling. Her er det selvsagt kun muligt at fremdrage de allervigtigste Hovedpunkter.

Grundskaden for den højere Privatskole laa ganske enkelt i det økonomiske Problem: Misforholdet mellem Udgifter og Indtægter. Det vil her først og fremmest sige Misforholdet mellem paa den ene Side de Lønninger, som det var nødvendigt at betale Lærerne, om disse skulde kunne holde en blot nogenlunde anstændig Levefod, og paa den anden Side de Skolepenge, som der med Rimelighed kunde kræves

af Forældrene. Allerede i 1875 var Spørgsmaalet om den højere Privatskoles Eksistensmulighed blevet rejst, men den Gang ansaas Faren nærmest at komme fra de stærkt voksende og stadig forbedrede Kommuneskoler, der særlig gennem Betalingsskolerne tiltrak en Del Elever, der ellers vilde have søgt Privatskoler. Dette betød i dobbelt Forstand et økonomisk Tab for denne Skole, idet Forberedelsesklasserne selvsagt var væsentlig billigere i Drift end de højere Klasser. Endvidere havde enkelte allerede den Gang Øje for den ødelæggende Konkurrence, der var mellem Privatskolerne indbyrdes, men der skulde gaa adskillige Aar, inden Tanken om, at Skolerne alene ad Sammenslutningens Vej kunde bekæmpe Vanskelighederne, kunde realiseres.

Spørgsmaalet om *Lærerlønningerne* blev særlig aktuelt, efter at Skoleembedseksamen i 1883 var blevet oprettet. Herved blev der skabt en Lærerstab, for hvem Lærergæringen blev en Livsstilling, der selvsagt ikke kunde baseres — blot nogenlunde taaleligt — paa de hidtidige Lønninger.

I Slutningen af 1880'erne beregnedes Privatlærernes Gennemsnitsløn til ca. 1.500 Kr. for 36 ugentlige Timer, og for Lærerinder var den almindelige Betaling 35-40 Øre i Timen.

Bedre blev Forholdene for Privatskolen ikke, da Staten ved en ny Lønningslov i 1891-92 forbedrede Statens Lærerlønninger betydeligt. Flere Privatskoler lukkede (bl. a. Det v. Westenske Institut), samtidig med at nye Konkurrenter dukkede op, og et i 1893 gjort Forsøg paa at udarbejde en Plan til en Sammenslutning af de private Skoler for paa denne Basis at opnaa Statsstøtte strandede.

Først i 1901 fandt de interesserede Parter hinanden, og Institutionen *De forenede Latin- og Realskoler i København og paa Frederiksberg* oprettedes.

Ved Hjælp af et statsgaranteret Laan overtog denne Institution 8 af de københavnske og frederiksbergske Skoler¹⁾, og der fastsattes forskellige nærmere Regler for Samarbejde mellem Skolerne, hvorved der kunde indvindes Besparelser i Driften. Et Forslag om, at Ministeriet skulde yde Sikkerhed for, at der i 10 Aar ikke oprettedes nye lærde Skoler uden gennem Institutionen, gik Regeringen ikke med til, men dette afbødedes ved, at Privatskolernes fagordnede Lærerforening stillede sig solidarisk med Institutionen, saaledes at der ikke kunde oprettes nye Skoler udenom denne Forening.

Tiden efter 1901 blev paa forskellig Vis meget bevægede Aar for den nye Institution. For at kunne byde Lærerne nogenlunde taalelige Lønninger havde en Forhøjelse af Skolepengene været nødvendig. Dette affødte adskillig Misfornøjelse i visse Forældrekredse. Den Kamp mod »Skoleringen«, der saa stærkt prægede den offentlige Diskussion, særlig i Aarene efter 1910, falder uden for Fremstillingen her.

Af stor organisatorisk Betydning blev den Udvidelse, som Skolesammenslutningerne fik ved Oprettelsen i 1904 af »De forenede Realskoler« (senere »De københavnske højere Almenskoler«) og i 1907/08 af »De forenede Pigeskoler«, idet disse to i og for sig selvstændige Institutioner havde Direktør fælles med De forenede Skoler. Nogle af

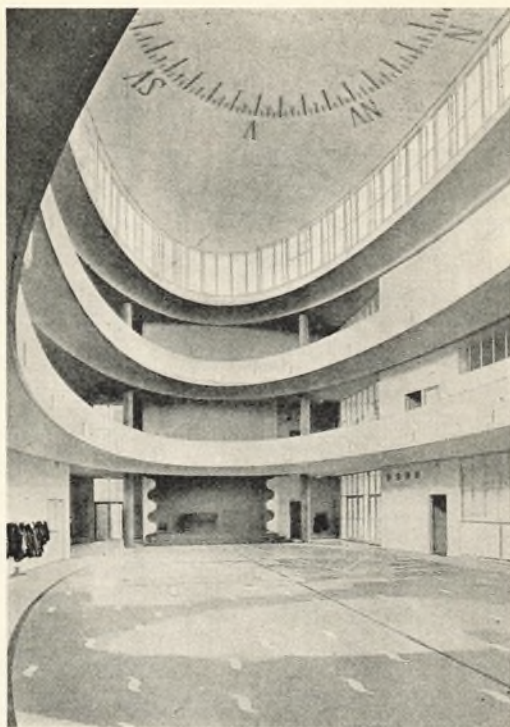
¹⁾ Disse Skoler var: Slomanns Skole, Frederiksberg Latin- og Realskole, Schneekloths Latin- og Realskole, Østerbros Latin- og Realskole, Lyceum, Borgerdydskolen i Helgolandsgade, Gammelholm Latin- og Realskole og Borgerdydskolen i København.

de mest betydende Pigeskoler forblev dog staaende udenfor Sammenslutningen, omend de paa forskellig Vis indgik i Samarbejde med denne.

Et betydningsfuldt Led i »De forenede Skolers« Arbejde for at rationalisere Privatskolernes Økonomi var den Nedlæggelse af et stort Antal af de mindre blandt de overtagne Skoler, der foretoges i disse Aar. Men Endemaalet var den *administrative og pædagogiske Enhedsskole under offentlig Styre*. Med de Krav, der i et moderne Samfund stilles til Skolen saavel i pædagogisk som i hygiejnisk Henseende, var det umuligt at opretholde en højere Privatskole med blot nogenlunde rimelige Skolepenge. Et første, men meget lille Skridt til at udjævne Kløften mellem den offentlige Skole og Privatskolen var de kommunale Tilskud, der fra omkring 1910-11 blev ydet fra Hovedstadskommunerne til »De forenede Skoler«, og i 1914 traadte ogsaa Staten til med et Tilskud.

Men da Socialdemokratiet i 1917 efter at have faaet Flertallet i Borgerrepræsentationen bebudede ikke fortsat at ville yde Tilskud til Privatskolen — som det ikke med Urette betragtede som en Klasseskole — var Skolens Skæbnetime endelig inde. Alle de interesserede Kræfter fandt hinanden, og Forhandlingens endelige Resultat blev *Loven af 20. Marts 1918 om Ordningen af den højere Undervisning i København, Frederiksberg og Gentofte Kommuner*.

Lovens Hovedbestemmelse var følgende: Undervisningsministeren bemyndiges til paa Statens Vegne at overtage nu bestaaende eksamensberettigede Gymnasieskoler, derunder de fornødne Skolebygninger, med dertil hørende Real-, Pigeskole- og Mellemkoleklasser i Københavns, Frederiksberg og Gentofte Kommuner under Forudsætning af, at Københavns Kommune overtager mindst 2 og Frederiksberg og Gentofte Kommune hver 1 Gymnasieskole, at disse 3 Kommuner overtager de nu bestaaende eksamensberettigede Mellem- og Realskoler, alt for saa vidt de paagældende Skoler maatte være villige til at gaa ind under det offentlige Skolevæsen, og at der mellem Staten og de nævnte Kommuner træffes Overenskomst om Fordeling og Ordning af de paagældende Skoler i Overensstemmelse med de i Loven angivne Regler. Udgifterne til Overtagelsen af Skolerne samt til Undervisningen i de i Hovedstadskommunerne offentlig drevne højere Almenskoler Gymnasie-, Real-, Pigeskole- og Mellemkoleklasser skulde deles mellem Staten og den paagældende Kommune saaledes, at Staten bærer $\frac{2}{5}$ og Kommunen $\frac{3}{5}$ deraf, alt efter Regler der blev nærmere

Den store Aula i Skolen ved Sundet.

fastsat ved en Overenskomst mellem Staten og Hovedstadskommunerne af 8. August 1919.

Efter et Overgangsjaar 1918/19 overtog Staten af københavnske Skoler: de to Borgerdydskoler og Karen Kjærs Skole, medens Københavns Kommune overtog 3 Gymnasier, nemlig Efterslægtsselskabets Skole og L. Engelhardts Skole og — som Gave — H. Adlers Fællesskole samt 5 Real- og højere Almenskoler. Tilsvarende Overtagelser fandt Sted for Frederiksberg og Gjentofte.

Den meget betydningsfulde Konsekvens af det offentliges Overtagelse af disse Skoler blev Lovens Bestemmelse om, at Undervisningen i Statens og Kommunernes Gymnasie-, Real-, Pigeskole- og Mellemskoleklasser blev vederlagsfri for Elever, hvis Forældre er ansatte til en Skatteindtægt, der, efter at særlige Børnefradrag er foretaget, ikke overstiger 4.000 Kr.¹⁾ For Elever, hvis Forældre er ansatte til en højere Skatteindtægt, erlægges en efter Indtægten stigende *Skoleafgift* efter Regler, der nærmere er udformet i Lov Nr. 385 af 30. Juni 1919.

For de højere Skoler, der fortsat ønskede at bevare deres Selvstændighed som Privatskoler, blev der endelig i Loven fastsat den Bestemmelse, at der til private, eksamensberettigede Skolers Gymnasie-, Real-, Pigeskole- og Mellemskoleklasser kan ydes *Statstilskud*, hvis de i deres Undervisning og hele Organisationsform staar Maal med den offentlige Skole, underkaster sig pædagogisk Tilsyn og økonomisk Kontrol fra Statens Side samt ikke ved særlige Adgangsbetingelser ud over Kundskabsprøver har Præg af at være bestemte for særlige Samfundslag.

Ogsaa Skoler, der tilhører Religionsamfund udenfor Folkekirken, kan faa Del i disse Tilskud, naar de fyldestgør ovennævnte Betingelser.

I 1919 blev endelig Lærernes Lønnings- og Pensionsforhold ordnede ved særlige Love.

Hermed var endelig den Tilstand bragt til Afslutning, som i en Fælleserklæring af 1917 fra *samtlig* private, eksamensberettigede Skoler — altsaa ogsaa de udenfor Sammenslutningen staaende — var udtrykt saaledes:

»Det turde være ukendt i alle Kulturstaters Skolehistorie, at den højere Undervisning i en Hovedstad i saa ringe Grad har interesseret de offentlige Myndigheder, at Skolerne maatte gennemleve Kampaar som de nys svundne, og at den økonomiske Spænding skulde bringes til et kritisk Punkt som det nuværende, førend man vilde skride til et grundigt Forsøg paa en virkelig Ordning«.

Om de i Forbindelse med Nyordningen i 1918 og 1921 oprettede kommunale *Kursus til Præliminæreksamen og Studentereksamen* henvises til S. 16.

Den trufne Ordning gjaldt imidlertid kun den højere Skole — Eksamensskolen. Tilbage stod saa *Underskolen*. Ved de af Staten og af Frederiksberg og Gjentofte Kommune overtagne Skoler udskiltes Underskolerne helt som selvstændige Skoler, medens Københavns Kommune ogsaa overtog Underskolerne, der fandtes ved de af denne Kommune overtagne Skoler, men kun til Afvikling, saaledes at der ikke oprettedes nye 1ste Klasser. Derimod beholdt de højere Privatskoler, der vedblev at bestaa med Statsstøtte, deres Underskoler.

¹⁾ Senere ændret til 3.000 Kr.

Efter en Overgangsperiode resulterede Forhandlingerne endelig i, at samtlige de ikke-overtagne Underskoler, der tidligere havde været tilsluttet »De forenede Skoler«, dannede en ny Organisation, der ogsaa fik Navnet »De forenede Skoler«. Men en halv Snes Aar senere indhentede Skæbnen ogsaa disse Skoler. Medens Elevtallet i Institutionens 1ste Klasser i 1919 var 600, var det i 1934 faldet til 200, og da samtidig Skolernes Udgiftsbudget var i fortsat Stigning, var det økonomiske Grundlag bristet ogsaa for disse Skoler, og i 1934 henvendte »De forenede Skoler« sig til Undervisningsministeren og anmodede om, at der gennem Ministeriet maatte blive optaget Forhandlinger med Repræsentanter for Storkøbenhavns Kommuner om en samlet Ordning af Skolernes fremtidige Forhold.

Forhandlingens Resultat blev de forenede Skolers endelige Ophør, idet de tilbageværende Skoler blev overtaget af Kommunerne. For Københavns Vedkommende var det to Skoler med tilsammen 315 Elever.

Ved Hundredaarets Afslutning, d. v. s. ved Udgangen af Aaret 1939, eksisterer der da af ikke-kommunale Skoler i København kun følgende:

- 1) 4 Statsgymnasier¹⁾,
- 2) 4 Privat-Gymnasier²⁾ med tilhørende Underskoler,
- 3) 4 private Mellem- og Realskoler med tilhørende Underskoler samt
- 4) 4 Skoler, der har faaet anerkendt særlige Tilsyn³⁾ og endelig
- 5) 6 andre Privatskoler.

Alt i alt blev ved Udgangen af 1939 af de ialt ca. 54.400 undervisningspligtige Børn i Københavns Kommune⁴⁾ kun ca. 4.000 Børn eller knap 8 pCt. undervist i andre Skoler end Københavns Kommuneskoler, altsaa i Stats-, Institutions- og private Skoler i og udenfor Københavns Kommune. Naar erindres, at for hundrede Aar siden var den tilsvarende Procent ca. 67, turde det ikke være for meget at tale om en Udvikling af nærmest revolutionær Karakter.

Men det maa have for Øje, at bag ved hele denne Udvikling fra Privatskolen til den fælles Samfundsskole ligger atter den nyere Tids fulde Forstaaelse af Skolens overordentlige Betydning for Enkeltindividet og for Samfundet; Forstaaelsen af, at i Skolen gives der ikke alene Børnene, der skal føre Samfundet videre, de Kundskaber, der danner Grundlaget for den Erhvervsevne, der er en af Hovedbetingelserne for Samfundets materielle Bestaaen og Udvikling, men der gives ogsaa Børnene det første Grundlag for at forstaa og videre udvikle de aandelige Kræfter, der danner Kærnen i det enkelte Individets Liv og dermed i Samfundets Kultur.

¹⁾ Metropolitanskolen og de 3 i 1919 overtagne Gymnasier.

²⁾ Ingrid Jespersens Skole, Skt. Petri tyske Skole, N. Zahles Skole og Øster Søgades Gymnasium.

³⁾ Det kgl. Opfostringshus, Det kgl. Vajsenhus, Dotreskolen paa Christianshavn og Skt. Annæ Skolen.

⁴⁾ Opgjort efter de indtil 1938 gældende Regler for undervisningspligtige.